

UNIWERSYTET
O P O L S K I

WYDZIAŁ FILOLOGICZNY

Collegium Maius
pl. M. Kopernika 11, 45-040 Opole
tel./fax +48 77 541 59 39
dz-fil@uni.opole.pl
www.wfil.uni.opole.pl

Opole, 31.07.2023 r.

Prof. dr hab. Dorota Brzozowska
Instytut Językoznawstwa
Katedra Filologii Angielskiej
Uniwersytet Opolski
dbrzozowska@uni.opole.pl

Recenzja pracy doktorskiej pani magister Karoliny Zuber, pt. „Stereotypy kontynentów we współczesnej polszczyźnie”, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej oraz dr hab. Marty Nowosad-Bakalarczyk w Katedrze Tekstologii i Gramatyki Języka Polskiego UMCS w Lublinie

1. Uwagi wstępne

Ze względu na dostępność medialnego obrazu, programów edukacyjnych, podróżniczych i innych informacji napływających o różnych częściach świata, a także przemieszczanie się ludności między kontynentami, z przyczyn bytowych czy turystycznych, temat podjętej rozprawy dobrze wpisuje się we współczesne problemy, którym warto się przyglądać z perspektywy badawczej. Chociaż siłą rzeczy rozprawa napisana jest w punktu widzenia europocentrycznego, Autorka szczegółowo i przekonująco uzasadnia brak rozdziału dotyczącego Europy, słusznie powołując się na liczne prace na jej temat. Interesują ją obrazy kontynentów w większym lub mniejszym stopniu pozostające dla Europejczyków *terra incognita*, dlatego dobrze, że lubelska Badaczka włożyła trud w zebranie materiałów, by te tereny z językoznawczego punktu widzenia w systematyczny i spójny sposób opisać. Wykazała się przy tym wszechstronną wiedzą z zakresu badań nad stereotypami oraz językowym obrazem świata i dyskursem. Treść rozprawy, napisanej w Katedrze Tekstologii i Gramatyki Języka Polskiego Wydziału Filologicznego UMCS w Lublinie dobrze wpisuje się w zapotrzebowanie społeczne i w sposób adekwatny odpowiada zapowiedziom

zamieszczonym w tytule, a obiecującym przedstawienia stereotypów kontynentów we współczesnej polszczyźnie.

Na podkreślenie w pracy zasługują przede wszystkim: jej bardzo dobre osadzenie metodologiczne, wszechstronność wykorzystania materiału oraz staranność edytorskiego opracowania całości. Zebrane na potrzeby badań dane pozwalają na wieloaspektowy ogląd omawianych zjawisk. Zestawienia dokonane przez pojedynczą Badaczkę budzą podziw, jeśli weźmiemy pod uwagę ich aspekt ilościowy. Praca autorstwa pani magister Karoliny Zuber jest precyzyjnym pokazem wykorzystania ściśle wypracowanego modelu teoretycznego do analiz konkretnych materiałów. Przedstawiona do recenzji dysertacja zasługuje moim zdaniem na bardzo wysoką ocenę.

2. Struktura pracy i uwagi szczegółowe

Na tę imponujących rozmiarów pracę składają się 424 strony, w tym: Wstęp i siedem rozdziałów. Dwa pierwsze z nich I. Teoria stereotypu oraz II. Stereotypy w dyskursie publicznym stanowią teoretyczną postawę pracy. W rozdziałach od III do VII przedstawiono w porządku alfabetycznym stereotypy poszczególnych kontynentów: Afryki, Ameryki, Antarktydy, Australii i Azji. Pracę dopełniają Zakończenie (stron 9) oraz Wykaz źródeł i skrótów. Na oddzielną uwagę zasługuje dwudziestostronicowa Bibliografia oraz bardzo rozbudowane, wysoce nasycone treścią przypisy, potwierdzające, że Autorka sięgnęła do znacznego zasobu związanych z dysertacją źródeł.

Struktura pracy jest bardzo przejrzysta a rozdziały materiałowe wszystkie słusznie uporządkowano według tego samego klucza z zachowaniem kolejności: dane systemowe, dane ankietowe oraz profilowanie obrazu danego kontynentu w tekstach. Dobrym rozwiązaniem jest też zamieszczenie w pracy wieńczącego każdą z tych części podsumowania. Szkoda może jedynie, że takiego całościowego podsumowania wszystkich danych dotyczących każdego z kontynentów nie ma na końcu każdego z rozdziałów lub ewentualnie w oddzielnym wieńczącym pracę Podsumowaniu. Niektóre informacje oczywiście znajdziemy w Zakończeniu, ale wydaje się, że na tak obszerny materiał mogłyby być jeszcze wyraźniej zsyntezowane.

Spis treści oddaje właściwie strukturę logiczną pracy, pokazując zarówno jej całą koncepcję, jak i porządek wewnętrzny omawianych treści. Poszczególne rozdziały są dobrze zbalansowane, a tabele i wykresy podkreślają wysoce materiałowy charakter pracy. Można się

zastanawiać, czy tabele nie powinny zostać przeniesione do Aneksów, by praca była bardziej zwarta, ale oczywiście każde z rozwiązań ma swoje wady i zalety.

W pierwszej części Pani magister elokwentnie przedstawia pojęcie stereotypu w ujęciu interdyscyplinarnym na gruncie socjologii, psychologii i lingwistyki, opisuje odmiany stereotypów, pisze o definicji kognitywnej i profilowaniu, udowadniając swoje dobre przygotowanie teoretyczne i znajomość literatury potrzebną do opracowania danych.

W rozdziale drugim Doktorantka w sposób kompetentny przytacza wielorakie definicje dyskursu, uwzględniając, poza dokonaniem przedstawicieli różnych polskich ośrodków, także obecne w rodzimych badaniach odwołania do osiągnięć szkoły niemieckiej, francuskiej i angielskiej. Powołując się na sztanदारowe prace w tej dziedzinie, opisuje sprawnie stan badań i różne odmiany dyskursów, by na tym tle szczegółowo omówić skomplikowane relacje między dyskursem politycznym, publicznym, medialnym i prasowym. Płynnie przechodzi Badaczka w ostatniej części tego rozdziału do zilustrowania miejsca stereotypów w przestrzeni dyskursu publicznego.

W kolejnych rozdziałach na uwagę zasługuje bogactwo zebranych materiałów. Dane systemowe obejmują: etymologię nazwy, definicje słownikowe, pojęcia nadrzędne, synonimy i antonimy, słowa pochodne, kolokacje i frazeologizmy. W szeroko zakrojonych badaniach ankietowych pytano o: znaczenie słowa, skojarzenia, łączliwość leksykalną przymiotników, synonimy oraz nazwy mieszkańców. Interesujące rezultaty uzyskano także zbierając odpowiedzi na szczegółowe pytania: Po *Igrekańsku* to znaczy..., *X* jest *Igrekiem*, *Igrek* jak to *Igrek*, *W Y* jak to *w Y*, połączenia ze słowem *Y*, *Podoba mi się, że Igrekanie*, *Nie podoba mi się, że Igrekanie*.

Na oddzielną pochwałę zasługuje postawienie pytania o anegdoty/ dowcipy o *Y*. Stereotypy etniczne znajdują silne odzwierciedlenie w tekstach humorystycznych (warto wspomnieć tu chociażby prace Christego Daviesa, np. *Ethnic humor around the world*, 1990), chociaż przytaczanie dowcipów wymaga przełączenie się nadawcy na tryb komunikacji *non-bona-fide*, stąd też nie dziwi znikoma ilość materiału zebranego w badaniu ankietowym. Pojedyncze odpowiedzi mają charakter wyraźnie żartobliwy lub ironiczny i mogą wskazywać na indywidualne cechy respondentów - podobnie jak ten sam dowcip prezentowany w paru odsłonach jest prawdopodobnie odpowiedzią jednej osoby, którą ewidentnie bawiło udzielanie odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie.

Podobnie niektóre z uzyskanych rezultatów budzą pewien niedosyt. W opisie stereotypu Afryki zastanawiający jest brak obecności tematu niewolnictwa ostatnio coraz częściej podejmowanego i wprowadzanego do publicznej świadomości, w tym edukacji (np.

poprzez tworzenie muzeów poświęconych jego ofiarom oraz odszukiwania konkretnych danych osób figurujących w jako postaci obrazów w galeriach światowych a podpisywanych enigmatycznie, by przywrócić im cześć, personalizację i rozpoznawalność). W podsumowaniu poszczególnych stereotypów kontynentów nie widać wyraźnie profilu turysty, chociaż poszczególne odpowiedzi mogłyby obecność takiego profilu sugerować.

Ogólnie jednak we wszystkich rozdziałach analitycznych zwraca uwagę skrupulatność z jaką przedstawiono dane. Zastosowane ankiety umożliwiły zebranie materiału, który można precyzyjnie przeanalizować, a uzyskane wyniki pozwalają na relewantne porównania.

W dziewięciostronicowym zakończeniu Doktorantka celnie podsumowuje rezultaty rozważań i przedstawia wynikające z nich wnioski. Zabrakło w nim może jedynie bardziej szczegółowego nakreślenia perspektywy dalszych dociekań. Ograniczenia zaprezentowanych i perspektywy dalszych badań podsumowuje Doktorantka lapidarnym, chociaż zasadnym, stwierdzeniem: „analizy dotyczące lat późniejszych [niż przedstawione w opracowaniu dane z lat 2005-2015] [...], ukazałyby zapewne już nieco inny obraz świata” (s. 400).

Dysertacja napisana jest płynnie, w każdym rozdziale znajdują się odwołania do kluczowych prac licznych badaczy, dzięki czemu Autorka nie tylko udowadnia znajomość literatury przedmiotu, ale też pokazuje umiejętność stosowania przytaczanych teorii do analiz konkretnego materiału językowego. Doktorantka dobrze uzasadnia swój wybór metod badawczych. Część teoretyczna napisana jest rzeczowo i dotyka najważniejszych dla omawianej koncepcji zagadnień. Pani magister Karolina Zuber prowadzi wywód w sposób logiczny i przemyślany. Podczas referowania stanu badań wykazuje się umiejętnością samodzielnego oglądu, syntezy oraz doboru środków koniecznych i wystarczających do przeprowadzenia zaplanowanych badań. Prowadzone sprawnie wywody pokazują dojrzałość krytyczną Badaczki, która potrafi w sposób odpowiedni dobrać narzędzia i rzeczowo opisać zastosowany aparat analityczny.

Materiałowa strona dysertacji została dobrze przygotowana, badania przeprowadzono bardzo sumiennie i ich rezultaty zostały zaprezentowane w sposób przejrzysty, w dobrze opracowanych częściach i wieńczących je syntetycznych podsumowaniach. W pracy przedstawiono aparat metodologiczny i analityczny, który może być zaczątkiem wielu kolejnych interesujących badań. Mam więc nadzieję, że Badaczka będzie kontynuowała swoją pracę naukową, wykorzystując zdobytą już wiedzę i umiejętności. Całość badania stanowi dobry, metodologicznie uzasadniony model, który może być wykorzystywany w zbieraniu opinii o kolejnych miejscach na mapie mentalnej Polski i świata.

W pracy poruszono bardzo wiele ciekawych wątków, w nawiązaniu do niektórych chciałabym poprosić o rozwinięcie pewnych kwestii:

1) w niektórych miejscach Pani pracy (np. na str. 122 czy 354) pojawiają się terminy, które moglibyśmy uznać za obraźliwe dla konkretnej grupy etnicznej. Chciałam w związku z tym zapytać, jaka jest Pani językoznawcza opinia na temat rasizmu i poprawności politycznej w języku?

2) Przytaczając stereotypy dotyczące Australii (np. na str. 326) pisze Pani m.in. o ujawniających się w odpowiedziach respondentów pozytywnych konotacjach, związanych z historyczną przynależnością Australii do Wielkiej Brytanii. Jak sprawa oglądu kontynentów wyglądałaby z punktu widzenia studiów postkolonialnych?

3) czy Pani zdaniem płeć respondentów miała lub mogła mieć wpływ na jakieś cechy opisywanych stereotypów?

Podsumowując mogę stwierdzić, że Pani magister Karolina Zuber w swojej pracy doktorskiej prezentuje stan badań nad teorią stereotypu w socjologii, psychologii i lingwistyce oraz miejscem stereotypów w dyskursie publicznym, rzetelnie osadza prowadzone przez siebie badania na tle literatury przedmiotu i dokonuje solidnych, szczegółowych analiz wykorzystując różne typy danych. Zaletą dysertacji jest wzorcowe zastosowanie aparatu kognitywnego wypracowanego w lubelskiej szkole badań nad językowym obrazem świata do zebrania, zaprezentowania i uporządkowania obszernego materiału dotyczącego poszczególnych kontynentów, a pochodzącego z różnych źródeł. Doktorantka stawia sobie ambitne zadanie opracowania olbrzymiej liczby danych i zamysł ten bardzo konsekwentnie realizuje. Omawiane przez Doktorantkę kwestie warte są rozwijania zwłaszcza w kontekście dalszych badań nad zmiennością stereotypów oraz w perspektywie porównawczej, obejmującej stereotypy kontynentów obecne w innych językach, zastawienia auto-, hetero- i meta-stereotypów, a także stereotypów różnych miejsc na mapie mentalnej poszczególnych kontynentów. Praca napisana jest w sposób jasny i przejrzysty, poprawnym językiem. Całość opracowania jest starannie zredagowana i zilustrowana licznymi tabelami i wykresami.

3. Konkluzja

Ze względu wszechstronne przedstawienie podjętego tematu, na solidne podstawy metodologiczne oraz cenny zgromadzony, uporządkowany i dobrze wykorzystany materiał badawczy, a także nienaganny sposób jego opracowania uznać należy, że przedstawiona do oceny rozprawa jest przedsięwzięciem badawczym zasługującym na wyróżnienie. Dla

lepszego zrozumienia mechanizmów rządzących komunikacją międzykulturową badania nad językowym i kulturowym obrazem mapy mentalnej świata powinny być kontynuowane także w perspektywie porównawczej. Praca doktorska Pani magister Karoliny Zuber z pewnością zasługuje też na opublikowanie w formie monografii (mimo tego, że część tekstu ujrzała już światło dzienne w postaci artykułów) lub nawet oddzielnych tomów poświęconych poszczególnym kontynentom.

Zgodnie z ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki rozprawa doktorska „powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego [...] oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej” (art. 13 ust. 1 ustawy). Konkludując stwierdzam, że praca Pani magister Karoliny Zuber, pt. „Stereotypy kontynentów we współczesnej polszczyźnie” spełnia ustawowe wymagania stawiane dysertacjom doktorskim i w związku z tym wnoszę o dopuszczenie jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dorota Brzozowska